

«Тасдиқ мекунам»

Ректори МДТ «Донишгоҳи давлатии
Хуҷанд ба номи академик Бобоҷон Ғафуров»
д.и.т., профессор Усмоишода А.И.

2022с.

ТАҚРИЗИ МУАССИСАИ ПЕШБАР

ба диссертатсияи Шамсов Ҷумъахон Исоевич дар мавзӯи “Ташаккул ва рушди бозори минтақавии шир (дар мисоли вилояти Хатлон)”, ки барои дарёфти дараҷаи илмӣ доктор PhD аз рӯйи ихтисоси 6D050600-Иқтисодиёт (6D050606 - Иқтисодиёти минтақавӣ ва ҳудудӣ) пешниҳод шудааст.

1. Мубрамаӣ ва муҳимияти мавзӯи диссертатсия. Ташаккул ва рушди бозори шир ва маҳсулоти ширӣ як низоми мукаммалро дар муносибатҳои молиқӣ пулӣ, иқтимоӣ иқтисодии субъектҳои хоҷагидорӣ ташкил намуда, он равандиҳои истеҳсол, мубодила, тақсимот, истеъмоли шир ва маҳсулоти ширӣ, инчунин ҳама намудҳои муомилотро барои татбиқи онҳо фаро мегирад. Дар солҳои 90-уми асри XX сохтори пойгоҳи институтсионалии бозорҳои минтақавии маҳсулоти ширӣ ба дигаргуниҳои назаррас дучор гардид. Ҳамин тавр, аз сабабҳои пайдоиши сохторҳои нави бозори маҳсулоти кишоварзӣ, ки аҳамияти онҳо дар ин занҷирҳо меафзояд, татбиқи онҳо мураккабтар гардонидаст.

Тағйирот дар муносибатҳои истеҳсолӣ, душвориҳо дар фурӯши маҳсулоти ширӣ дар байни истеҳсолкунандагону фурӯшандагон, онҳоро ба шароити нави иқтисодӣ мутобиқ месозад. Интиҳоби озоди харидорон барои васеъ намудани доираи мизочон замина фароҳам меорад. Аммо баъзан амалҳои номақбули каналҳои фурӯш истеҳсолкунандагонро ба мушкилӣ дар пайдо кардани харидори асосӣ рӯ ба рӯ сохта, аксаран онҳо маҳсулоти худро бо нархи номуносиб мефурӯшанд.

Набудани инфрасохтори рушдфтои бозори шир ва маҳсулоти ширӣ, алоқаи зич бо истеъмолкунандагон сарфи назар аз зарари фурӯши маҳсулот бо нархи паст ё дар муҳлати саривақтӣ пардохт накардани он боиси мушкилӣ дар соҳа мегардад. Баъди соҳибистиқлолии Тоҷикистон дар самти коркарди маҳсулоти ширӣ як қатор барномаҳои давлатӣ роҳандозӣ гардиданд, ки таъминоти аҳолиро бо маҳсулоти хушсифати ватанӣ дар назар доранд. Ҳамаи ин, дар навбати худ зарурати мукаммалгардонии механизми ташаккул ва рушди бозори минтақавии шир ва маҳсулоти ширро талаб менамояд, ки мубрамият ва муҳимияти қори таҳқиқоти диссертатсиониро ифода менамояд.

2. Мутобиқати муҳтавои диссертатсия ба ихтисос ва соҳаи илмӣ эълоншуда. Чуноне ки аз муҳтавои диссертатсияи манзуршуда бармеояд, ки муқаррароти асосии таҳқиқоти анҷомфтода ба бандҳои зерини

Шиносномаи феҳристи ихтисосҳои КОА назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон аз рӯйи ихтисоси 6D050600-иқтисодиёт (6D050606 - Иқтисодиёти минтақавӣ ва ҳудудӣ): 6.1.4. Муаммои ноҳиябандии иҷтимоӣ-иқтисодии мамлакат аз рӯйи нишондодҳои моддӣ ва ғайримоддӣ; ноҳиябандии минтақаҳо ва таъсисёбии мунисипалӣ аз рӯйи минтақаҳои хизматрасонӣ; мутобиқати тақсимои маъмурӣ-минтақавии мамлакат ба шароитҳои нави иқтисодӣ; 6.1.5. Дигаргуниҳои қаламрави минтақавӣ; муаммоҳои таъсисёбии муҳити ягонаи иқтисодӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон; фарқгузориҳои минтақавии иҷтимоӣ-иқтисодӣ; ҳамгирии маконӣ ва дезинтеграцияи мамлакат; 6.1.7. Бозорҳои локалӣ, таъсисёбии онҳо, фаъолият ва баҳамалоқамандӣ; савдои байниминтақавӣ. Назарияи нави географияи иқтисодӣ 6.1.8. Нақши омилҳои институтсионалӣ дар тараққиёти низомҳои иқтисодии минтақавӣ. Хусусиятҳои минтақавии дигаргуншавии муносибатҳои моликиятӣ, таъсири онҳо ба сохтор ва самаранокии фаъолият ва инкишофи низомҳои иқтисодии минтақавӣ; 6.1.24. Тараққиёти комплекси агросаноатӣ дар минтақаҳо, хусусиятҳои минтақавӣ ва маконии инкишофи хоҷагии қишлоқ мувофиқат мекунад.

3. Навгониҳои илмӣ натиҷаҳо ва хулосаву пешниҳодҳои диссертатсия.

Навгониҳои илмӣ диссертатсия маҷмуи пешниҳодҳои ба ҳам алоқамандро дар ташаккули минтақавии зеркомплекси ҳӯрокворӣ, аз ҷумла фароҳам овардани шароити мусоид барои истеҳсоли шир, коркарди он, истеҳсоли навъҳои зарурии маҳсулоти ширӣ ва фурӯши он, ки ҷиҳати ба тарзи зарурӣ қонеъ гардонидани аҳолиро ба маҳсулоти ширии ватанӣ нигаронида шудааст, фаро мегирад. Натиҷаҳои мушаххаси илмӣ, ки дар раванди таҳқиқот ба даст оварда шудаанд ва дорои навгониҳои илмӣ мебошанд, чунинанд:

- хусусиятҳои назариявӣ ва методии ташаккулёбии талабот ва пешниҳоди шир дар минтақа тавассути истифодаи комплексҳои ширию молии мавҷуда барои афзоиши ҳаҷми маҳсулот, ки имкони асоснокнамоии самтҳои имконпазири рушди истеҳсоли ширро фароҳам меорад, пешниҳод гардидаанд;

- дар асоси омӯзиши таҷрибаи кишварҳои хориҷӣ дар ташкили бозори шир ва сохторҳои он самтҳои асосии мутамарказонидан ва соҳавӣ гардонидани соҳаи чорвои ширдиханда ва коркарди шир дар асоси ҳамгирии амудӣ, ки занҷираи арзиши иловашударо дар соҳаи истеҳсоли шир таъмин намуда, ба афзоиши теъдод ва анвои маҳсулоти ширӣ замина мегардад, пешниҳод карда шуд;

- дурнамои нишондиҳандаҳои муносиби истеҳсол ва коркарди шир, таъмини аҳоли бо маҳсулоти соҳа, тамоюли истеҳсоли маҳсулоти ниҳой дар корхонаҳои коркард, гардиши корхонаҳои фурӯш ва ғи аҳоли ба маҳсулоти ширӣ пешниҳод шудаанд;

- пешниҳодҳои дақиқ оид ба рушди муносибатҳои ташкилӣ ва иқтисодӣ дар соҳаи истеҳсол ва коркарди шир дар минтақа, ки ба

амиқсозии ҳамкорӣ ва ҳамгирии истеҳсолкунандагони маҳсулоти ширӣ ва корхонаҳои коркард бо назардошти ҳамгирии амудӣ нигаронида шудааст, таҳия шуданд;

- самтҳои асосии баланд бардоштани самаранокии фаъолияти бозори ширӣ дар асоси истифодаи фишангҳои иқтисодии дастгирии давлатӣ (қарзҳои имтиёзнок ба истеҳсолкунандагони кишоварзӣ бо дарназардошти рушди минтақавии хоҷагиҳои ширистеҳсолкунанда, баланд бардоштани маҳсулнокии чорво тавассути сармоягузорӣ ва афзун намудани корхонаҳои коркарди шир) пешниҳод карда шудаанд.

4. Аҳамияти илмӣ ва амалии натиҷаҳои таҳқиқот. Аҳамияти назариявӣ ва амалии таҳқиқот дар он аст, ки самтҳои имконпазири рушди бозори минтақавии шир ва маҳсулоти он муайян гардида, оид ба такмили механизми роҳандозии он пешниҳодҳои мушаххас оварда шудаанд. Пешниҳодоти назариявӣ ва методологӣ дар асоси таҳқиқоти илмӣ бадастовардашударо дар омӯзиши амиқи минбаъдаи масъалаҳои бозори минтақавии шир метавон истифода бурд. Натиҷаҳои таҳқиқот аз ҷониби мақомоти идоракунии вилоятӣ барои асоснок кардани барномаҳои рушди бозори хӯрокворӣ метавонанд истифода шаванд.

Инчунин аҳамияти амалии таҳқиқот иборат аз таҳияи назариявӣю методологӣю раванди баланд бардоштани сатҳи зиндагии аҳолии деҳот дар минтақа мебошад. Натиҷаҳои таҳқиқот дар раванди ташаккули низоми самараноки рушди бозори шири вилояти Хатлон барои солҳои 2015-2020 истифода гардидаанд. Натиҷаҳои таҳқиқоти иҷрогардида метавонад ҳангоми пешбурди таҳқиқоти илмӣ оид ба рушди бозори шир ва маҳсулоти ширӣ истифода шавад.

Диссертатсия мувофиқи нақшаи илмӣ-таҳқиқотии Донишгоҳи давлатии Бохтар ба номи Носири Хусрав иҷро гардида, дар ҷаласаи Шурои олимони донишгоҳ муҳокима гардидааст.

5. Дараҷаи асоснокӣ ва саҳеҳии муқаррароти илмӣ ва хулосаву пешниҳод. Ҳадафи асосии таҳқиқот, ки яке аз мавзӯҳои мустақили ба анҷомрасонидашуда мебошад, аз коркард ва муайян намудани роҳу афзалиятҳои ташаккул ва рушди бозори минтақавии шир дар минтақаҳои Тоҷикистон муайян гардида, барои дастрасии он объекти таҳқиқотро муаллиф истеҳсол ва коркарди шир ва маҳсулоти ширӣ дар корхонаҳои вилояти Хатлон интихоб намудааст.

Асосҳои методологӣю таҳқиқотро усулҳо ва равишҳои маърифати илмӣ ташкил медиҳад. Дар раванди таҳқиқоти диссертатсионӣ усулҳои зерин: таҳлили иқтисодию оморӣ, абстрактӣ-мантиқӣ, графикӣ барои бозгӯии тамоюлҳо ва вазъи кунунии бозори минтақавии шир ва маҳсулоти ширӣ, монографӣ, муқоисавӣ, таҳлил ва синтез, баҳодиҳии коршиносон ва мушоҳидаҳои муаллиф истифода шудаанд.

Ҳалли вазифаҳои гузашташудаи назариявӣ, методӣ ва амалӣ аз он

шаҳодат медиҳанд, ки таҳқиқоти диссертатсионии иҷрошуда сатҳи кофӣ дараҷаи илмиро доро мебошад. Муқаррароти асосии диссертатсия аз тарафи муаллиф дар конференсияҳои илмӣ амалии сатҳҳои ҷумхуриявӣ ва байналхалқӣ ва маҷаллаҳои тақризшаванда дарҷ гардидаанд.

6. Арзёбии мундариҷаи диссертатсия ва дараҷаи ба итмом расидани он. Диссертатсияи Шамсов Ҷумъахон Исоевич дар худ таҳқиқоти мустақилонаи масъала, гузориши мақсад ва вазифаҳои муайянро ифода менамояд. Сохтори диссертатсияи мазкур аз рӯи таркиби худ мантиқан друст ташкил карда шудааст. Диссертатсия дар ҳаҷми 189 саҳифаи чопи компютерӣ навишта шуда, аз сарсухан, се боб, 9 фасл, хулосаву пешниҳодот иборат аст. Дар қори диссертатсионӣ 29 ҷадвал, 10 расм ва 7 диаграмма ҷой дода шудааст. Рӯйхати адабиёти истифодашуда 200 номгӯро ташкил дода, дар рафти навиштани рисолаи илмӣ бо иқтибос инъикос карда шудаанд.

Дар муқаддима мубрам будани мавзӯи диссертатсия асоснок гардида, сатҳи таҳқиқи қор, объект, мавзӯ, мақсад ва вазифаҳои таҳқиқот, асосҳои методологӣ, назариявӣ, заминаҳои меъёрӣ, навгониҳои илмӣ ва нуқтаҳои илмӣ ба ҳимоя пешниҳодшаванда, аҳамияти назариявӣ ва амалии диссертатсия муайян карда шудааст, ҳамзамон тасвиби натиҷаҳои таҳқиқот ва сохтори диссертатсия пешбинӣ гардидааст.

Дар боби якуми диссертатсия “Асосҳои назариявии ташаккул ва рушди бозори минтақавии шир” унвон дорад ва аз се зербоб иборат мебошад, асосҳои иқтисодии ташаккул ва рушди бозори шир, омилҳои таъсиррасон ба рушди бозори шир ва қорқарди маҳсулоти ширӣ ва таҷрибаи хориҷии ташкил ва ҷойгиркунии бозори шир дар минтақа арзёбӣ гардидаанд(саҳ.13-71).

Боби дуюм диссертатсия “Ҳолати муосири рушди бозори шир ва хусусиятҳои танзими он дар вилояти Хатлон» номгузорӣ шуда, дар доираи он баҳодиҳии шароити ташкилӣ-иқтисодӣ ва институтсионалии ташаккули бозори шир ва маҳсулоти ширӣ, таҳлили вазъи муосир ва тамоюли истеҳсолот дар қорқарди шир, ҳамгирии қорхонаҳои истеҳсол ва қорқарди шир дар минтақа аз нуқтаи назари манфиатҳои иқтисодӣ гузаронида шудааст(саҳ.72-112).

Дар боби сеюми диссертатсия “Самтҳои асосии тақмили ҷойгиркунии истеҳсоли шир ва маҳсулоти ширӣ дар вилояти Хатлон” номгузори шудааст, фикру андешаҳои муаллифи рисола бо тақлифу пешниҳодҳои ҷиҳати дастгирии давлатии бозори шир ва маҳсулоти ширӣ, ташаккули механизми таъмини рақобатпазирии истеҳсол ва қорқарди шир ва дурнамои истеҳсол, қорқард, истеъмоли шир ва ғанигардонии бозори минтақа бо далелҳои илмӣ асоснок карда шудааст(саҳ.113-157).

Дар хулоса натиҷаҳои илмӣ бадастомада ва пешниҳодҳои мушаххаси муаллиф нишон дода шудаанд (саҳ. 158-164).

7. Эроду тавсияҳо ба диссертатсия. Новобаста ба дараҷаи баланди илмӣ-амалии таҳқиқоти анҷом дода шуда, ба сифати эроду тавсияҳо ба диссертатсия чунин нуқтаҳоро қайд кардан мумкин аст:

1. Дар боби якуми диссертатсия асосҳои назариявии ташаккул ва рушди бозори минтақавии шир дида баромада шудааст. Хуб мешуд, ки дар ин қисмати кор дар раванди омӯзиши заминаҳои назариявӣ на ҳамаи ҷабҳаҳои ташаккул ва рушди бозори маҳсулоти ширӣ ба таври муфассал мавриди баррасӣ қарор дода мешуданд.

2. Дар боби дууми диссертатсия омӯзиши раванди рушди бозори шир ва хусусиятҳои зухуроти он дар минтақа мавриди таҳлил қарор дода шудааст. Лекин дар ин қисмати диссертатсия таҳлили механизмҳои бозорӣ ба монанди ғ, пешниҳод, нарх ва рақобат дар бозори минтақавии маҳсулоти ширӣ ба таври муфассал амалӣ нашудааст.

3. Беҳтар мешуд, ки дар боби дууми диссертатсия оид ба қобилияти харидории аҳоли ва самаранокии иқтисодии коркарди шир хулосаҳои дақиқ бароварда мешуданд.

4. Дар рисола ба дастгирии давлатии бозори ширии минтақа ҷойи махсус ҷудо карда шудааст. Хуб мешуд, ки агар муаллиф механизми мушаххаси такмили дастгирии давлатии кохонаҳои истеҳсол ва коркарди ширро бо дарназардошти ташкил ва идораи онҳо баён менамуд.

Эроду камбудии зикршуда сатҳи назариявӣ ва амалии диссертатсияи Ҷ.И. Шамсовро коҳиш намедихад. Дар умум диссертатсияи тақризшаванда таҳқиқоти ба итмомрасидароифода карда, мустақилияти муаллиф дар омода намудани он эҳсос мешавад.

8. Тасдиқи инъикоси натиҷаҳои таҳқиқоти диссертатсионӣ дар нашрияҳои илмӣ. Асарҳои интишоршудаи муаллиф хулосаҳо ва пешниҳодҳои дар диссертатсия ҷойдоштаро инъикос менамоянд. Аз рӯи натиҷаи таҳқиқот -14 мақолаи илмӣ, аз он ҷумла -8 мақолаи илмӣ дар маҷаллаҳои аз тарафи КОА назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон эътироф шуда, ҷоп карда шудаанд. Натиҷаҳои таҳқиқоти илмӣ дар конференсияҳои илмию назариявӣ ва илмию амалии байналмилалӣ ва ҷумҳуриявӣ ба тариқи маърузаҳо баён шудаанд.

Дар интишоротҳои муаллиф мазмун ва мундариҷаи диссертатсия инъикос гардидаанд.

9. Мутобиқати автореферат а муқаррароти асосии диссертатсия. Автореферати диссертатсия тибқи ғи муқарраргардида барои дарёфти дараҷаи илмӣ доктор PhD аз рӯи ихтисоси 6D050600-Иқтисодиёт (6D050606 - Иқтисодиёти минтақавӣ ва ҳудудӣ) таҳия гардида, мазмуни асосии тадқиқотро инъикос менамояд ва дар он натиҷаҳои назарраси илмӣ асоснокгардида, шарҳи пурраи худро ёфтаанд.

10. Хулоса оиб ба мутобиқати диссертатсия ба меъёрҳои

муқарраргардида. Диссертатсия дар мавзӯи “Ташаккул ва рушди бозори минтақавии шир (дар мисоли вилояти Хатлон)”, ки барои дарёфти дараҷаи илмии доктор PhD аз рӯи ихтисоси 6D050600-Иқтисодиёт (6D050606 - Иқтисодиёти минтақавӣ ва ҳудудӣ) пешниҳод шудааст ба КОА-и назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон барои дарёфти дараҷаи илмии доктори фалсафа доктор PhD аз рӯи ихтисос, ки бо «Тартиби додани дараҷаҳои илмӣ» муқаррар шуда ва бо Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 30 июни соли 2021, таҳти №267 тасдиқ шудааст, ҷавобгӯ мебошад, дорои аҳамияти баланди назариявӣ-илмӣ, навгонии илмӣ буда, дар сатҳи баланди илмию методологӣ омода гардидааст, масъалаи мубрами илмӣ ҳалли худро ёфтааст ва муаллифи он Шамсов Ҷумъахон Исоевич сазовори дараҷаи илмии доктор PhD аз рӯи ихтисоси 6D050600-Иқтисодиёт (6D050606 - Иқтисодиёти минтақавӣ ва ҳудудӣ) мебошад.

Тақриз дар ҷаласаи якҷояи кафедраҳои идоракунии иқтисодиёт ва маркетинг ва баҳисобгирии муҳосибӣ ва аудити МДТ “Донишгоҳи давлатии Хуҷанд ба номи академик Бобоҷон Ғафуров” муҳокима ва тасдиқ карда шудааст (суратҷаласаи №1 аз 29.08.2022 с.).

Раиси ҷаласа:

декани факултети иқтисодии МДТ
“ДДХ ба номи академик Б.Ғафуров”
н.и.и., дотсент

Нуриддинова М.И.

Ташхисгар:

дотсенти кафедраи баҳисобгирии муҳосибӣ
ва аудити факултети иқтисодии МДТ “ДДХ
ба номи академик Б.Ғафуров” н.и.и., дотсент

Абдурахимов А.А.

Котиби ҷаласа:

мудири кафедраи идоракунии
иқтисодиёт ва маркетинги
факултети иқтисодии МДТ “ДДХ
ба номи академик Б.Ғафуров” н.и.и., дотсент

Сатторова М.Р.

Имзоҳои Нуриддинова М.И., Абдурахимов А.А. ва Сатторова М.Р.-ро тасдиқ менамоям.

Сардори Раёсати кадрҳо ва
корҳои махсуси МДТ “ДДХ
ба номи академик Б.Ғафуров

Наврӯзов Э.М.

735700, Ҷумҳурии Тоҷикистон, ш. Хуҷанд
гузаргоҳи Мавлонбеков 1
Тел: (83422) 6 52 73; 6 47 39;
Факс: (83422) 6 75 18; E-mail: rector@mail.r